

**AZƏRBAYCAN MEMARLIQ VƏ İNŞAAT UNİVERSİTETİ
KİTABXANASINDA MÜASİR TEKNOLOGİYANIN KİTABXANA
İŞİNİN AVTOMATLAŞDIRILMASINA TƏSİRİ**

VƏLİYEVA S.M.

*Kitabxanaşünaslıq kafedrasının doktorantı
sevinjvs@gmail.com*

Məqalədə Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti kitabxanasının iş prosesinin, xidmət işinin avtomatlaşdırılmasına texnoloji prosesin təsirindən və yeni texnoloji formaların yaradılması sahəsində görülən əsaslı işlərdən bəhs edilir.

Açar sözlər: müasir kitabxanalar, kitabxana-informasiya xidməti, elektron vasitələr, informasiya resursları, web texnologiya, elektron kitabxana, elektron kataloq, elektron məlumat bazası, RFID texnologiyası, avtomatlaşdırma, müasir texnologiya.

Müasir dövrdə kitabxanaların xidmət işində yüksək inkişaf səviyyəsinə təmin etmək üçün kitabxanaların kompüterləşdirilməsi, yeni kitabxana informasiya texnologiyalarının kitabxanalarda tətbiqi əsas amillərdən biridir.

Respublika kitabxanaları dünya kitabxanalarında tətbiq edilmiş Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemlərindən istifadə etməklə kompüterləşmə işini həyata keçirməyə çalışır. Bu sahənin inkişafında bir çox kitabxanalar uğurlar qazanmağa müvəffəq olmuşdur.

Buna müvafiq olaraq Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin Kitabxana əməkdaşları konkret iş prosesi üzrə ixtisaslaşmışdır. Əsası 1977-ci ildə qoyulan kitabxananın fondunda 514285 nüsxə ədəbiyyat saxlanmaqdadır. Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti Kitabxanası iş prosesini modernləşdirmək məqsədilə elektron kitabxana şəbəkəsi daxilində irəli sürülən yeni struktur forması kimi elektron kataloqlaşdırma və informasiya xidməti, kitabların elektronlaşdırılması və elektron kitabların serverə yerləşdirilməsi prosesini əsas götürərək, xidmət işini müasir texnologiyalar vasitəsilə avtomatlaşdırmağa başlamışdır.

Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin Kitabxanasında yeni xidmət formalarının yaradılması üçün kitabxana işini təkmilləşdirmək və müasirləşdirmək məqsədilə RFID texnologiyası tətbiq olunur.

Kitabxana işinin avtomatlaşdırılması üçün RFID sistemlərindən istifadə dünya səviyyəsində inkişaf edir və işin bütün proseslərinin səmərəlilik meyarına təsir göstərir. Kitabxana fondunu RFID texnologiyası ilə etiketləmək oxucuların kitabxana binası daxilində kitab dövryyəsi prosesini idarə etməyə, digərləri arasında tez bir zamanda sənədin düzgün surətini tapmağa imkan verir. Özünə xidmətin özəlliyi və oxucunun elektron kitabxana kartlarından istifadəsi kitabları müstəqil təqdim etmək və qəbul etmək imkanı yaradır, kitabxanaçı-

ların işini asanlaşdırır və kitab qəbulu zamanı səhvləri aradan qaldırır. RFID qapılarının istifadəsi kitabxanadan icazəsiz kitab çıxarılma cəhdlərinin qarşısını alır və sənədin qanunsuz çıxarılması cəhdinə qarşı funksiyaları yerinə yetirir.

RFID sistem 3 komponentdən ibarətdir:

1. Etiketlər
2. Oxucu
3. Proqram təminatı

Etiketlər – RFID etiketi bir anten və bir çip tətbiq edilən nazik bir etiketdir. Belə bir antenanın köməyi ilə bir kitabı fondada milyonlarla kitabın arasından da asanlıqla tapmaq mümkündür. Hər bir belə etiketdə unikal bir kod vardır ki, bundan istifadə edərək kitabxana sistemi bir kitabı digərindən fərqləndirə bilər. Bundan əlavə olaraq, etiketdə xidmət məlumatlarının daxil edildiyi yerlərdə yenidən yazıla bilən bir yaddaş var: kitabın çıxarılması üçün icazə və ya qadağan və kitabın müəyyən bir zalda, rəfdə əks olunması. Hər bir çipdə oğurluğa qarşı bir funksiya var. Bu icazəni qeyd etmək və ya kitabların, qeydlərin çıxarılmasını qadağan etmək üçün istifadə olunur. Etiket barkod, kitabxana loqotipi və ya digər məlumatlar olan qoruyucu filmə örtülə bilər. Kitablar üçün etiketlər 55-85 millimetr arasında ölçüdədir. Etiketlərdə şəxsi kodlar vardır ki, bu da kitabxana sistemindəki yazıları öz aralarında ayırd edə bilər. Məlumat etiketlərin yaddaşına dizayn xüsusiyyətlərindən asılı olaraq müxtəlif üsullarla daxil edilir.

RFID etiket bölmələri aşağıdakı kimidir:

1. şəxsi kodun qorunması;
2. məlumatı yenidən yazmaq imkanı olan yaddaş bölməsi;
3. təhlükəsizlik bölməsi.

RFID etiketlərinin əsas özəllikləri bunlardır:

- RFID etiketi oxucunun baxış sahəsindən kənarda ola bilər;
- etiketlər gizli şəkildə təyin edilə bilər;
- etiketləri oxumaq asandır, hər cür şəkildə məkanda istiqamətləndirilir;
- etiket çipinin toqquşma əleyhinə bir funksiyası var: eyni zamanda, çox sayda etiket oxumaq olar;
- RFID etiketləri yapışan bir səthə malikdir və onları tətbiq etmək asandır;
- RFID etiketləri qoruyucu bir kağız etiketi ilə örtülmüş ola bilər (ağ və ya loqotip / barkod ilə);
- RFID etiketi uzun ömürlüdür və dəyişdirilə bilməz, kitabxanada bir kitab həmişəlik işarələnməklə etiketlənir.

Etiketlərin proqramlaşdırılması və verilməsi universal RFID stansiyası kitabxana kolleksiyalarından sənədlərin verilməsini və qəbulunu, etiketlərin aktivləşdirilməsini, ləğv edilməsini, habelə elektron kataloq girişində saxlama bölməsinin vəziyyətini dəyişdirməyə imkan verir.

Kitablar bir kitabxana sənədinə əlavə edilmiş bir elektron etiketin yaddasından oxunan unikal rəqəmsal kodla müəyyən edilir.

Oxucu – oxucular etiketdəki məlumatları oxumaq və ya yazmaq funksiyasını xüsusi oxucu cihazından istifadə etməklə həyata keçirir. Oxucu cihazından istifadənin məqsədindən asılı olaraq müxtəlif oxucu növləri fərqlənir:

- Masaüstü;
- Stasionar;
- Portativ.

Masaüstü oxucular ən çox həm nəşrlərin qəbulu və verilməsi prosesinin avtomatlaşdırılması, həm də daxil olan kitabların ilkin qeydiyyatı üçün istifadə olunur. Masaüstü oxucuların əsas üstünlüyü, bir anda bir neçə kitabın qeydiyatdan keçməsidir ki, bu da vahid qeydlə müqayisədə sərf olunan vaxtı xeyli azaldır. Mobil oxucular ən asan bir inventar aparmaq və rəflərdə və ya saxlama yerlərində istədiyiniz kitabı axtarmaq üçün, habelə kitabların hərəkəti ilə əlaqəli digər əsərlərdən istifadə edirlər. Əlaqələndirilmiş portal oxucuları mobil funksiyaları ilə eyni funksiyaları yerinə yetirə bilər, lakin ondan daha çox oğurluğa qarşı sistem kimi istifadə olunur. Bu cür oxucular kitabın müəyyən bir sahədən götürülməsi barədə qətnamə izləyirlər. Həmçinin belə bir zona tamamilə fərqli ola bilər. Bu ya xüsusi bir salon, ya da bütün bina ola bilər. Əgər oxucunun istədiyi kitabı çıxartmaq icazəsi yoxdursa, sistem sizə xüsusi signal verir və yanib – sönən qırmızı rəng ilə xəbərdarlıq edir. Əgər kitabı götürmək icazəsi varsa, yaşıl işıq yanır. Oxucu müəyyən tezlikdə elektromaqnit sahəsinin yaydığı bir informasiyanı əldə edə bilər.

Elektron kitabxana kartı - istifadəçi identifikasiya proseslərini avtomatlaşdırmağa, oxucu və işçilərin kitabxana binalarına daxil olmasına nəzarət və idarəetməni təşkil etməyə, mühasibat uçotunu avtomatlaşdırmağa və s. proseslərə imkan yaradır. Elektron kitabxana kartı fərdi tərtibata sahib ola bilər və əlavə funksiyaları (aktivləşdirilə və ya ləğv edilə bilər) yerinə yetirə bilər: nəşrlərin qeydiyyatı üçün özünə xidmət stansiyalarında və geri dönmə məntəqələrində eyniləşdirmə, habelə hesabların aparılması, elektron kilidlərin açılması, özünə xidmət stansiyalarında ödənişlərin edilməsi, sürət çıxarma cihazlarından istifadə və s.

Kitab sənayesində və kitabxanalarda RFID-dən istifadə bar kodlaşdırmağa üstünlük verilir.

Kitabxanalarda RFID sistemlərinin tətbiqi iş prosesində əsasən aşağıda qeyd olunan amillərin işlənməsinə imkan verir:

- İnsan amilinin fond əməliyyatlarında işini azaltmaq və səhv eyniləşdirmə ehtimalını aradan qaldırmaq;
- Həm kitabxana işçilərinin iş prosesini sürətləndirməklə, həm də özünə xidmət stansiyaları tətbiq etməklə kitabxanalara / fondlara ziyarətçilərin xidmət sürətini artırmaq;
- Inventarlaşdırma vaxtını azaltmaq;

- Kitab fondunun oğurluqdan və ziyandan qorunmasını təmin etmək;
- Kitabların fond daxilində və kənarında köçürülməsi prosesini mümkün qədər şəffaf etmək;

Kitabxanaların tələblərinə uyğun eksponatları dərhal təşkil etmək.

RFID sistem demək olar ki, bütün avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemləri ilə uğurla işləyir. RFID tətbiq edildikdən sonra kitabxananın adı bir proqram üzvlüyü ilə işlənməsi xüsusi ilə vacibdir. Yəni sistem xüsusi bacarıq tələb etmir və işdə heç bir fasilə yoxdur.

Beləliklə, götürürük ki, bu sistem Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin Kitabxanasında kitab qəbulu və verilişinin tez bir zamanda avtomatlaşdırılmasına kömək edir, kitab axtarışını asanlaşdırır, kitab hərəkəti uçotunu təmin edir, həmçinin minimal vaxt itkisi və insan resursları ilə inventarlaşmanı aparır.

Bu gün RFID sistemi ən çox istifadə olunan kitabxana texnologiyalarından biri kimi Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin Kitabxanasında iş prosesinə müsbət təsirini göstərməkdədir.

Onu da müsbət hal kimi qeyd etmək yerinə düşər ki, kitabxana işinin dövlət siyasəti kitabxana sahəsində görülən işlər nəticəsində ölkəmizin bir çox kitabxanalarını dünyanın modern kitabxanalarına çevirməklə oxuculara tam müasir xidmət göstərməsinə şərait yaradır və kitabxana işi sahəsində dünyada baş verən yenilikləri Azərbaycanda mövcud olan bir çox kitabxanalara tətbiq edir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti Kitabxanasının hesabatları*
2. <https://habr.com/ru/post/161401/>
3. <https://www.raduga-lik.ru/Katalog-produkcii/Informacionnoe-obespechenie-biblioteki/RFID-tehnologii-dlya-bibliotek/>
4. <http://www.unkniga.ru/innovation/tehnology/1492-tehnologii-rfid-opyt-vnedreniya.html>

ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗРАБОТКИ НА АВТОМАТИЗАЦИЮ БИБЛИОТЕЧНОЙ РАБОТЫ В БИБЛИОТЕКЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА АРХИТЕКТУРЫ И СТРОИТЕЛЬСТВА

ВЕЛИЕВА С.М.

РЭЗЮМЕ

В данной статье рассматривается влияние технологического процесса на автоматизацию библиотечного обслуживания Азербайджанского Университета Архитектуры и Строительства, а так же фундаментальные работы, выполняемые в области создания новых технологических форм.

Ключевые слова: современные библиотеки, библиотечная-информационная обслуживания, электронные средств, информационные ресурсы, web технология, электронная библиотека, электронный каталог, электронная информационная база, RFID технология, автоматизация, современные технологии.

**INFLUENCE OF DEVELOPMENT TECHNOLOGY ON AUTOMATION OF
LIBRARY WORK IN LIBRARY OF AZERBAIJAN UNIVERSITY OF
ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION**

VELIEVA S.M.

SUMMARY

This article discusses the impact of the technological process on automation of library service of the Azerbaijan University of Architecture and Construction and the fundamental work done in the field of creating new technological forms.

Key words: modern library, library-information service, electronic means, information resources, web technology, electronic library, electronic catalog, RFID technology, automation, modern technology.